

się wysokim poziomem intelektualnym, porównywalnym z czasopismem „Kultura”, znacznie bardziej znanym i wydawanym w tamtych latach w Paryżu.

W ramach antykomunistycznej propagandy w ostatnim z trzech głównych obszarów badawczych, na których skupia się dzieło, autor zagłębia się w emisje zewnętrzne Radio Nacional de España w latach 1949-1975, w których uczestniczyło kilka wcześniej wspomnianych postaci.

Na zakończenie warto podkreślić analizę znaczącego oddźwięku wywołanego w hiszpańskich mediach przez działalność kardynała Stefana Wyszyńskiego, którego Orella określa jako „króla bez korony” czy „Kościół milczenia”, uznając jego ofiarną pracę na czele polskiego Kościoła w tak trudnych czasach.

BIBLIOGRAFIA

- Konieczna, Klaudia. „De «Tobo» a «Lobo»: el arresto y el cautiverio de Józef Łobodowski en Figueras”. *Anuario Histórico Ibérico* 1 (2022): 263-275.
- Orella, José L. *Historia del fascismo*. Kordoba: Sekotia, 2023.
- Orella, José L. *La España del desarrollo: el almirante Carrero Blanco y sus hombres*. Valladolid: Galland Books, 2014.
- Orella, José L. „Los Polacos en la España de Franco”. W: *Entre Oriente y Occidente. Actas del Primer Congreso de Hispanistas. Lublin 05-07 de junio de 2013*, red. Pablo de la Fuente i Cezary Taracha, 81-100. Lublin: Wersset, 2014.

MARCIN KARKUT

PANOWANIE FILIPA V BURBONA ODCZYTANE NA NOWO

Christopher Storrs. *El resurgir español, 1713-1748*. Historia de España. Madrid: Desperta Ferro Ediciones, 2022, ss. 352, ISBN: 978-84-123817-1-9.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rh25732.10>

W 2016 r. światło dzienne ujrzała monografia Christophera Storrsa zatytułowana *The Spanish Resurgence, 1713-1748*, wydana nakładem Yale University Press, w której autor zaproponował nowatorską interpretację źródeł, stając w opozycji do tradycyjnego

Dr MARCIN KARKUT – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Humanistycznych, Instytut Historii, Katedra Świata Hiszpańskiego, Polityki i Relacji Międzynarodowych; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: marcin.karkut@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2467-7361>.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

postrzegania monarchii hiszpańskiej w pierwszej połowie XVIII wieku. Większy rozgłos publikacja uzyskała jednak dopiero w marcu 2022 r., kiedy dzięki staraniom wydawnictwa Desperta Ferro Ediciones został opublikowany jej hiszpańskojęzyczny przekład. W opinii wielu historyków *El resurgir español, 1713-1748* [Odrodzenie Hiszpanii, 1713-1748, przyp. M.K.] to jedna z tych książek, która w największym stopniu wpłynęła na przeprojektowanie klasycznej wizji osiemnastowiecznej Hiszpanii.

Christopher Storrs jest szkockim historykiem i hispanistą związanym od 1994 r. z Uniwersytetem w Dundee. W swoich badaniach naukowych koncentruje się głównie na historii wczesnonowożytnej, ze szczególnym uwzględnieniem okresu tzw. hiszpańskiej dekadencji z lat 1655–1746 (*Spain's Dark Ages*). Napisał kilka ważnych monografii, jak *The Resilience of the Spanish Monarchy 1665-1700*, wydaną w 2006 r. przez Oxford University Press (w języku hiszpańskim opublikowana jako *La resistencia de la Monarquía Hispánica (1665-1700)* w 2013 r. przez wydawnictwo Actas) czy *War, Diplomacy and the Rise of Savoy, 1690-1720* (Cambridge University Press, 2009). Storrs należy także do Scottish Centre for Global History, jednostki naukowej skupiającej historyków podejmujących badania z historii powszechnej, afiliowanej przy Uniwersytecie w Dundee.

Nie bez powodu na okładce książki *El resurgir español* znalazł się fragment obrazu francuskiego malarza barokowego, Jeana Ranca, przedstawiającego Filipa V na koniu¹. Ranc ukazał w swoim dziele króla Hiszpanii jako dowódcę na polu bitwy. Obok króla, również na koniu, siedzi paź, trzymając w ręku hełm monarchy. Nad głową Filipa przelatuje rzymska bogini Wiktoria, personifikacja zwycięstwa i potęgi militarnej. Po lewej stronie obrazu widać Strzelca, pod którego znakiem 19 grudnia 1683 r. urodził się późniejszy król Hiszpanii. Dla Storrsa Filip V jest bowiem królem, który dzięki zwycięskim kampaniom wojennym i agresywnej polityce międzynarodowej przywrócił Hiszpanii dawny splendor.

Nie ulega wątpliwości, że pierwsza połowa XVIII wieku to okres o wielkim znaczeniu w historii Hiszpanii. W roku 1700 zmarł Karol II, upośledzony umysłowo i zdeformowany fizycznie ostatni przedstawiciel hiszpańskiej gałęzi Habsburgów. Chorowity monarcha, rządzący Hiszpanią od 1665 r., bardzo dobrze uosabiał tezę o dekadencji monarchii trwającej od połowy XVII wieku przez około sto lat, znanej w historiografii brytyjskiej jako *Spain's Dark Ages* [hiszpańskie wieki ciemne, przyp. M.K.]. Karola II zastąpił na tronie hiszpańskim wnuk Ludwika XIV, Filip Andegaweński. Już w czasie jego panowania (1700-1746) widoczne były oznaki wyjścia z kryzysu i Storrs szczegółowo opisuje to na kartach swojej książki. W historiografii zwracano dotychczas szczególną uwagę na dwa aspekty charakterystyczne dla panowania Filipa V: jego labilność emocjonalną oraz całkowite podporządkowanie wobec decyzji swojej drugiej żony, Elżbiety Farnese. Storrs przywołuje słowa innego brytyjskiego hispanisty, Henry'ego Kamena, i podkreśla, że historycy zwykli unikać innych kwestii związanych z rządami Filipa, np. nadzwyczajnego

¹ Obraz, datowany na rok 1723, aktualnie znajduje się w zbiorach Muzeum Prado w Madrycie, zob. <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/felipe-v-a-caballo/d5dec3c9-390c-4bbd-9027-bbd9bf3977ba>.

odradzania się Hiszpanii, rozpoczętego w 1713 r. Monarchia hiszpańska w początkach XVIII wieku jawi się bowiem jako państwo typowo ekspansjonistyczne, a Filip V prowadzi agresywną i rewanżystowską politykę międzynarodową, nakierowaną na rewizję traktatu utrechckiego (1713). Hiszpański władca jest, obok cara rosyjskiego Piotra I Wielkiego, największym zagrożeniem dla pokoju w Europie, przede wszystkim w basenie Morza Śródziemnego. Kampanie wojenne w Italii, utraconej na mocy niesławnego traktatu, a stanowiącej integralną część monarchii hiszpańskiej, wcześniej aragońskiej, przez kilkaset lat (Sycylia od 1282 r., Neapol od 1442 r.), doprowadziły do odzyskania władzy nad większą częścią Półwyspu Apenińskiego. Prowadzone m.in. we Włoszech wielkie wojny o sukcesję polską (1733-1738) oraz austriacką (1740-1748), w których Hiszpania walczyła związana z Francją paktami familijnymi (1733 i 1743), odbudowały hiszpańską kontrolę w zachodniej części Morza Śródziemnego. Warto dodać, że już po odzyskaniu królestwa Neapolu w 1735 r. hrabia Montijo, ambasador Filipa V w Londynie, stwierdził – nie bez przesady – że traktat z Utrechtu jest martwy.

Jak wspomnieliśmy wcześniej, Filip V aktywnie działał na rzecz rewizji traktatu utrechckiego. Nie dotyczyło to jednak wyłącznie kwestii europejskich. Narzucony Filipowi układ kończący wojnę o sukcesję hiszpańską dawał Brytyjczykom monopol na intratny handel afrykańskimi niewolnikami z hiszpańskimi terytoriami zamorskimi (hiszp. *asiento de negros*). Próby zerwania koncesji doprowadziły do wybuchu wojny w 1739 r., znanej w historiografii hiszpańskiej jako *guerra del asiento*, a w historiografii brytyjskiej i polskiej – wojną o ucho Jenkinsa. Konflikt ten, który w 1741 r. stał się częścią wielkiej wojny o sukcesję austriacką, doprowadził do zerwania wspomnianej koncesji, co bez wątpienia należy uznać za sukces polityki Filipa V.

Istotnym aspektem, który Storrs podkreśla w swojej pracy, są motywacje religijne w polityce Filipa V. Powszechnie wiadomo, jak religijność wpływała na działania Izabeli Kastylijskiej czy Filipa II Habsburga (np. w kontekście wyprawy Wielkiej Armady na Anglię w 1588 r.). Historycy zwykli jednak pomijać ten aspekt odnośnie do monarchów panujących po wojnie trzydziestoletniej. Warto zwrócić uwagę na to, że motywacje religijne można dostrzec również u Filipa V, a tytuł „króla katolickiego” jest w przypadku tego monarchy jak najbardziej adekwatny. Polityka nacechowana wiarą katolicką uwiadacznia się choćby w propagandzie czasów wojny o sukcesję hiszpańską. Filip miał wówczas uchodzić za władcę, który walczy z muzułmanami i protestantami, wspierającymi armię kontrkandydata do tronu hiszpańskiego – arcyksięcia Karola Habsburga. Przede wszystkim jednak religijność Filipa uwydatniła się w kontekście polityki względem terytoriów północnoafrykańskich – Ceuty, Oranu i Al-Marsa al-Kabir. W 1727 r., dzięki interwencji wojsk hiszpańskich dowodzonych przez markiza de Lede, Marokańczycy odeszli spod Ceuty, kończąc tym samym trzydziestotrzyletnie oblężenie miasta. Pięć lat później Hiszpanie podporządkowali sobie utracone w 1708 r. strategiczne miasta Oran i Al-Marsa al-Kabir.

Na ponad trzystu pięćdziesięciu stronach podzielonych na siedem rozdziałów Storrs charakteryzuje reformy wojskowe Filipa V, a także kwestie finansowe i administracyjne,

dzięki którym odrodzenie Hiszpanii w pierwszej połowie XVIII wieku było możliwe. Autor odpowiada także na pytanie, w jaki sposób monarchia królów katolickich przetrwała nawałnicę drugiej połowy XVII wieku, a następnie odrodziła się do roli państwa pierwszoplanowego. Według Storrsa udało się to tylko dzięki wytrzymałości Hiszpanii Karola II. Za jego panowania zostały zapoczątkowane bowiem zmiany, których wymierne korzyści, jak na przykład sukcesy militarne, przyniosły jednak dopiero rządy Filipa V. Istotną rolę jako katalizatora zmian odegrała, rzecz jasna, także nowa dynastia panująca. Za sprawą zwycięskiej wojny o sukcesję pierwszy z hiszpańskich Burbonów zdołał umocnić władzę królewską i zyskał potężne narzędzie do efektywnego wprowadzania zmian (dekrety *Nueva Planta*). Społeczeństwo zaś zaczęło znacząco wpływać na kształtowanie się nowej struktury państwowej, przez co czerpało korzyści finansowe. Przykładem może być radykalna zmiana w aprowizacji wojska, która przeszła w całości w ręce Hiszpanów, dzięki czemu państwowe wydatki na wojsko stały się dochodem przedsiębiorców krajowych, a nie – jak wcześniej – kupców zagranicznych.

W *El resurgir español* Storrs dobitnie podkreśla rolę wojny jako katalizatora reform. Widzi jednak także w hiszpańskich elitach władzy silną wolę polityczną, popychającą do odzyskania statusu potęgi międzynarodowej (poprzez, między innymi, podporządkowanie terytoriów w północnej Afryce oraz części Italii). Nie eksponuje w tym kontekście, tak jak inni historycy, przemożnej roli Elżbiety Farnese i jej egoistycznych ambicji, ale ukazuje również inne ważne czynniki, takie jak wpływy polityczne włoskich uchodźców na dworze w Madrycie (przybyłych po przejściu władzy w Italii przez Austriaków w czasie wojny o sukcesję hiszpańską) oraz najbliższego otoczenia Elżbiety Farnese, a także kruchość układów międzynarodowych. Nawet część pozostałych w Italii Włochów wspierała hiszpańskie dążenia do odzyskania wpływów na Półwyspie Apenińskim, co uwidocznił choćby podbój Neapolu i Sycylii w latach 1734-1735. Elżbieta Farnese, zwana przez szkockiego pisarza Thomasa Carlyle'a „hiszpańską harpią”, nie przestawiła jednak sterów hiszpańskiej polityki w kierunku Italii. Pomysł ten bez wątpienia zrodził się wcześniej i pochodził od samego monarchy. Małżeństwo z Elżbietą, która posiadała prawa dynastyczne do księstwa Parmy i Piacenzy, a także do Wielkiego Księstwa Toskanii, zintensyfikowało plany podboju Italii, która miała przypaść synom Elżbiety i Filipa V – Karolowi i Filipowi, jako że infanci hiszpańscy, w przeciwieństwie do swoich francuskich odpowiedników, nie otrzymywali apanaży.

Jak stwierdza sam autor, pewne wnioski pojawiające się na kartach *El resurgir español* mogą zadziwiać. Nie wynikają one jednak z nowo odkrytych źródeł archiwalnych, ale raczej z głębszej analizy tych, które do tej pory były przez historyków ignorowane.

Dzięki wydawnictwu Desperta Ferro Ediciones czytelnik posługujący się językiem hiszpańskim otrzymał interesującą i bardzo wartościową publikację, rzucającą nowe światło na Hiszpanię w pierwszej połowie XVIII wieku. Powinni sięgnąć do niej wszyscy zainteresowani omawianą problematyką. Książka jest bardzo starannie wydana, opatrzona przypisami, obszerną bibliografią oraz tabelami. Zawiera również ponad dwadzieścia ilustracji ściśle związanych z opisywanym tematem.